

DE MYSTERIO MORTIS IN GAUDIUM ET SPES 18

- diplomski rad izrađen pod mentorskim vodstvom prof. dr. sc. Nikole Vukoje, OFM

Tomislav Hačko

Uvod

Smrt. Zbilja je koja svakog čovjeka ostavlja bez daha te mu otvara bezbrojne teme.

Ovaj diplomski rad nastaje u vremenu kada svijet pogađaju ne samo ratovi na istoku zemaljske kugle, nego i razne prirodne katastrofe (poplave, potresi, požari) u kojima život gube tisuće ljudi. U takvoj situaciji, naravno je i normalno da čovjek počinje razmišljati o Bogu (kako dopušta sve to), o sebi (hoće li se i meni možda dogoditi nešto slično), o drugima, ali i o smrti koja je za čovjekove pojmove uglavnom okrutna – ili dolazi sa nekom opakom bolešću ili sa nekom nesrećom ili prirodnom katastrofom – i zakrivena jednim velikim velom tajne. Danas smo pozvani, osobito mi kršćani, da iznesemo svoje svjedočanstvo u svijetu o pitanjima smrti, jer ona zadobiva druge oblike i boje kada se gleda u kontekstu Kristova pashalnog misterija (muke, smrti i uskrsnuća). Smrt za kršćane nije kraj, mjesto gdje se podvlači crta i gdje sve staje, ona je jedan prijelaz iz staroga, prolaznoga, ograničenoga i vremenitoga u nešto što je novo, neprolazno, neograničeno i vječno.

Prošlo je već četrdeset i pet godina od završetka II. vatikanskog koncila i ono što nam može biti posebno zanimljivo jest činjenica da se u svojim dokumentima neki crkveni koncil možda po prvi puta bavi temama suvremenog čovjeka, njegovim traženjima i pitanjima... Pitanje smrti danas je aktualnije nego li je bilo prije jer smrt bi željeli zaobići, a nikako ne uspijevamo. Ona je i dalje tu.

Smrt za kršćane nije kraj, mjesto gdje se podvlači crta i gdje sve staje, ona je jedan prijelaz iz staroga, prolaznoga, ograničenoga i vremenitoga u nešto što je novo, neprolazno, neograničeno i vječno.

I. II. vatikanski koncil

Riječima: Srca ustreptala i ganuta duha, ali s poniznom odlučnošću najavljujem svečanu proslavu dvaju događaja: biskupijske sinode za Grad i općeg koncila za sveopću Crkvu¹, papa Ivan XXIII. najvio je odluku za sazivanje koncila.

Sama priprema za II. vatikanski koncil započela je pozivom upućenim svim biskupima, redovničkim poglavarima, fakultetima da podnesu prijedloge za program rasprava. Motu proprio Concilium diu od 2. veljače 1962.² papa Ivan XXIII. odredio je dan otvaranja koncila za 11. listopada iste godine. 7. prosinca 1965. izašla su zadnja četiri dokumenta (Gaudium et spes, Ad gentes, Presbyterorum ordinis i Dignitatis humanae), a papa Pavao VI. tada je zaključio značenje Koncila riječima: privesti današnje čovječanstvo Bogu u bratskoj ljubavi³.

1.1. Koncili u povijesti Crkve o smrti

Crkvena povijest bilježi 21 crkveni koncil, od kojih je prvih sedam ekumenskih. Svaki od njih bio je odgovor na neko pitanje koje se pojavilo u kontekstu pitanja vjere ili čudoređa. Nas ovdje konkretno zanima koliko je koncila kroz povijest dotaknulo pitanje smrti i što je o njemu reklo. Nakon ovog šireg uvođa prelazimo na prikaz pastoralne konstitu-

cije o Crkvi u suvremenom svijetu Gaudium et spes i njezinog viđenja pojma smrti.

Prvi koncil koji raspravlja o pitanju smrti je Nicejski, održan 325. godine, koji o smrti progovara u kontekstu podjeljivanja popudbine za umiruće.

Slijedeći koncil koji će progovoriti o smrti, tj. o životu nakon nje, biti će 1. Lyonski održan 1245. godine⁴, a 2. Lyonski 1274. godine kao da nastavlja ono što je već bilo rečeno 1245. godine - o sudbini pokojnika.⁵ To gotovo identično potvrđuje i Firentinski koncil održan 1445. godine.⁶ Taj isti koncil kasnije govori i o opasnosti kod smrti djece te u kontekstu toga preporuča sakrament krštenja, kojega treba podijeliti što se prije.⁷

Tridentski koncil (1545.-1563.) progovara o smrti na 3 mjesta i to dva puta u kontekstu Adamovog grijeha⁸, a treći put kada govori da će svaki biti kažnjen anatemom tko kaže da se nikoga ne smije krstiti osim u onoj sta-

¹ Gisuseppe ALBERIGO, *Kratka povijest Drugoga vatikanskog koncila (1959.-1965.)*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, veljača 2008., 15

² Citirano prema: Hubert JEDIN, *Crkveni sabori – kratka povijest*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997.,

³ *Isto*, 160-186

⁴ Usp. DH 838: ... i sami Grci zaista i bez dvojbe vjeruju i tvrde da se duše onih koji su primili pokoru ali je nisu izvršili, ili pak koji umru bez smrtnoga grijeha s lakim i malim grijesima, čiste poslije smrti te da im se može pomagati molitvama Crkve... Tom se naime prolaznom vatrom čiste grijesi, ali ne teški ili glavni koji prije toga nisu bili oprošteni pokorom, nego mali i sitni koji opterećuju i poslije smrti iako su u životu bili oprošteni.

⁵ Usp. DH 856: *Ako oni koji se zaista kaju umru u ljubavi, prije nego su dostojnim plodovima pokore dali zadovoljštinu za učinjeno i propušteno, njihove će se duše poslije smrti čistiti kaznama čistilišta...*

⁶ Usp. DH 1304

⁷ Usp. DH 1349

⁸ Usp. DH 1511 i 1512

rosti u kojoj je kršten Krist, ili na smrtnome času...⁹

Dolaskom XX. stoljeća, povijesna situacija se mijenja i čovjek se okrenuo drugim pitanjima i traženjima, a smatram da su tome puno doprinijeli i događaji prije, za vrijeme i nakon dvaju svjetskih ratova, gdje čovjek počinje postavljati egzistencijalna pitanja: Tko sam? Što sam? Kamo idem? Koji je moj cilj?

1.2 II. vatikanski koncil o smrti

Ovaj koncil, kako je i vidljivo iz prethodnog poglavlja, po prvi puta u povijesti progovara konkretno o pitanju smrti, a rekao bih da je i samim tim činom pokazao koliko je osluškivao svijet i njegova pitanja i koliko mu je htio na biti blizu. Ovo više nije koncil koji raspravlja samo o dogmatskim ili čudorednim pitanjima, nego o svim aktualnim pitanjima čovjeka današnjice: o sredstvima društvenog priopćavanja¹⁰, o ulozi laika te općem pozivu na svetost¹¹, o odgoju¹², o ulozi Crkve u suvremenom svijetu...¹³ No, osim što je koncil bio okrenut, kako se kaže, ad intra, ima i svoju dimenziju ad extra i tako se progovara

⁹ DH 1625

¹⁰ Usp. II. vatikanski koncil, *Dekret o sredstvima društvenog priopćavanja 'Inter mirifica'*, u: *Drugi vatikanski koncil – Dokumenti*⁷ (dalje u tekstu DVK), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, veljača 2008., 61-75

¹¹ Usp. DVK, *Dogmatska konstitucija o Crkvi 'Lumen Gentium'* (dalje u tekstu LG), 77 - 203

¹² Usp. DVK, *Deklaracija o kršćanskom odgoju 'Gravissimum educationis'*, 367-389

¹³ Usp. DVK, *Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu 'Gaudium et spes'* (dalje u tekstu GS), 651-814

o temama poput ekumenizma¹⁴, o odnosu prema drugim nekršćanskim religijama¹⁵, i ono što je možda i najbitnije - o odnosu Crkve prema svijetu.¹⁶

Čovjek jučerašnjice nije toliko raspravljao o smrti, pa vjerojatno i zbog toga ni jedan od koncila u povijesti nije raspravljao o tom istom pitanju. Čovjek pak današnjice jako je zaokupljen pitanjem smrti, na način da od nje bježi i ne želi o njoj ni pomišljati, jer je se boji i na nju gleda kao na nešto strašno i kao nešto što prekida, a ne kao nešto što samo služi da bi se nastavilo nešto savršenije i bolje.¹⁷

¹⁴ Usp. DVK, *Dekret o ekumenizmu 'Unitatis redintegratio'* (dalje u tekstu UR), 231-265

¹⁵ Usp. DVK, *Deklaracija o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama 'Nostra aetate'* (dalje u tekstu NA), 391-400

¹⁶ Usp. DVK, GS, br. 40-45; 63-90

¹⁷ O temi smrti više u: Louis Vincent THOMAS, *Antropologija smrti*, Beograd, Prosveta, 1980.; Edgar MOREN, *Čovek i smrt*, Beograd, Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1981.; Leo PESSINI, *Distanzija : do kada produžavati život?*, Medicinski fakultet u Rijeci, Hrvatsko bioetičko društvo, Teologija u Rijeci, 2004.; Wilfrid STINISSEN, *Ja ne umirem, ja ulazim u život*, Zagreb, HKD sv. Jeronima, 2002.; Ivan FUČEK, *Kršćanska zrelost na ispitu današnjice*, Zagreb, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1973.; Valentin POZAIĆ, *Pred licem smrti*, Zagreb, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1990.; Teološki simpozij *Pristupi umiranju i smrti*, *Pristupi umiranju i smrti: Zbornik radova teološkog simpozija*, priredili Nedeljko Ante Ančić i Nikola Bižaca, Split, Crkva u svijetu, 1999.; Hamid ALGAR, *Zagonetka smrti, smrt kao tema religije i filozofije*, Beograd, 2003.; Francois-Xavier DURRWELL, *Krist, čovjek i smrt*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2009.; Robert BUCK-

Prije nego li prijeđemo na samu konstituciju *Gaudium et spes*, dobro je pogledati na kojim sve mjestima II. vatikanski koncil progovara o smrti. To ćemo najbolje vidjeti pogledamo li kazalo latinskih pojmova koje se nalazi na pri kraju Dokumentata II. vatikanskog koncila. II. vatikanski koncil pojam *mors*, ili na hrvatskom smrt, u svim svojim dokumentima upotrebljava na 49 različitim mjestima u različitim kontekstima.¹⁸

II. vatikanski koncil konkretno o smrti razmišlja u *Nostra aetate* br. 1 kada progovara o pitanjima koja muče ljudski rod¹⁹ te u

MAN, *Ne znam što reći, kako pomoći i podržati umiruće*, Zagreb, Školska knjiga, 1996.; Joachim HENSEL, *O smislu trpljenja - razmišljanja jednoga liječnika o ophođenju s bolešću, trpljenjem i smrću*, Đakovo, UPT, 2000.; Elisabeth KUEBLER-ROSS, *O smrti i umiranju*, Zagreb, Misl, 2008.; Tomislav IVANČIĆ, *Smrt nije kraj*, Zagreb, Teovizija, 1995.; Reinhard ABELN, *Umrijeti znači rasti se, o kršćanskoj poruci smrti*, Đakovo, UPT, 2005.; Basilea SCHLINK, *Želim vas utješiti*, Đakovo, UPT, 2008.

¹⁸ Usp. GS br. 10, 18, 22, 32, 38, 39, 41, 52, 82; DVK, *Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve 'Ad gentes'* (dalje u tekstu AG), br. 5, 8, 12, 13, 14, 25; LG br. 3, 5, 7, 8, 11, 20, 36, 37, 42, 49, 51, 56, 57, 59; NA br. 1, 4; DVK, *Konstitucija o svetoj liturgiji 'Sacrosanctum concilium'*, br. 5, 6, 47, 61, 68, 73, 81, 110; UR br. 8, 21, 22; DVK, *Dekret o službi i životu prezbitera 'Presbyterorum ordinis'*, br. 4, 13, 15, 16; DVK, *Dekret o prilagođenoj obnovi redovničkoga života 'Perfectae caritatis'*, br. 1; DVK, *Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi 'Dei verbum'*, br. 4, 17

¹⁹ Usp. NA 1: ... ljudi od različitih religija očekuju odgovor o skrivenim zagonetkama ljudske egzistencije koje, kako nekada, tako i danas, duboko uzbuđuju ljudska srca: što je čovjek, koji je smisao i cilj našega života (...), što je smrt, sud i nagrada nakon smrti...

Ad gentes br. 12 govoreći o Crkvi kao onoj koja dijeli radosti i žalosti, poznaje njihove životne težnje i neizvjesnosti, s njima trpi u smrtnoj stisci što nas vraća i uvodi u konstituciju *Gaudium et spes* koja započinje gotovo identičnim riječima.

1.2.1. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*

Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našega vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe, jesu radost i nada, žalost i tjeskoba također Kristovih učenika te nema uistinu ničega ljudskoga, a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu. (...) Stoga Drugi vatikanski koncil, pošto je dublje istražio otajstvo Crkve, bez oklijevanja sada upućuje svoju riječ ne više samoj djeci Crkve ni svima onima koji zazivaju Kristovo ime, nego svim ljudima, sa željom da svima izloži kako zamišlja prisutnost i djelovanje Crkve u današnjem svijetu.²⁰

Dok čovjek današnjice čita uvodne riječi Konstitucije, može vidjeti koliku mu blizinu Crkva danas nudi – želi biti s njim kada je lijepo u životu, ali i onda kada dođu poteškoće. Ona jednostavno ne želi biti samo sa vjernicima, nego sa svim ljudima i tu je njezina velika novost.²¹ Pavlovskim jezikom rekli bismo da ako trpi jedan ud, trpe zajedno svi udovi; ako li se slavi jedan ud, raduju se zajedno svi udovi. A vi ste tijelo Kristovo i, pojedinačno, udovi. (1 Kor 12, 26-27)

²⁰ GS br. 1 i 2

²¹ Usp. *Isto*

Kako bismo donekle shvatili ovu pastoralnu konstituciju, nužno ju moramo čitati sa dogmatskom konstitucijom *Lumen gentium* u kojoj Crkva progovara ad intra, a u GS ad extra. Crkva u oba ta dokumenta govori o sebi, samo na različite načine.²²

U svojem uvodnom izlaganju (br. 4-10), Konstitucija progovara o čovjekovom stanju u današnjem svijetu, o njegovoj nadi, tjeskobi (br. 4), o promjenama stanja na razini društva (br. 6), psihe, čudorednosti, religioznosti (br. 7), neuravnoteženostima današnjega svijeta (br. 8), o općenitim težnjama (br. 9) te dubljim pitanjima ljudskoga roda. (br. 10) U svom prvom djelu Konstitucija progovara o odnosu Crkve i čovjekovog poziva. Konkretnije, prvo poglavlje (br. 12-22) govori o dostojanstvu ljudske osobe unutar kojeg progovara i o misteriju smrti u broju 18. U drugom poglavlju (br. 23-32) Konstitucija progovara o zajednici ljudi, zatim dalje u trećem poglavlju (br. 33-39) o ljudskoj djelatnosti diljem cijeloga svijeta, a završava poglavljem o zadaći Crkve u suvremenom svijetu (br. 40-45). Drugi dio Konstitucije progovara nam pak o nekim hitnijim problemima. U prvom poglavlju (br. 47-52) riječ je o promicanju dostojanstva ženidbe i obitelji, u drugom o ispravnom promicanju napretka kulture (br. 53-62), u trećem o gospodarskom i društvenom životu (br. 63-72), o životu političke zajednice (br. 73-76), a u petom i zadnjem poglavlju progovara o promicanju mira i razvitka zajednice naroda (br. 77-93).

²² Usp. Josip GRBAC, *Graditelji Kraljevstva – teologija rada II. vatikanskog sabora*, Rijeka, 1996., 25

II. Pozvanost u svijet

2.1. Začeće – početak

U ovom kontekstu može se razviti pitanje kada čovjek postaje čovjekom (osobom) i to je pitanje, kao i pitanje smrti, jako aktualno, a najviše kada se želi dati mišljenje o dopuštenosti, odnosno nedopuštenosti pobačaja. Naime, u početku postoji samo jedna i to oplodena stanica koja se ubrzo dijeli u dvije, četiri itd. čineći pojedinca u njegovom organskom djelu. Idemo li unatrag (retrospektivnim raslojavanjem), svatko od nas s ovim milijunom stanica dolazi na jednu jedinu oplodenu na samom početku. (...) Da nije bilo početka ne bi bilo nikoga od nas.²³ (...)

2.2. Rođenje

Rođenje... Puno puta ćemo ga se spomenuti kroz život iako ga se nitko od nas ne sjeća i ne zna kako je to bilo osim po pričanjima drugih ljudi. Ovaj pojam ne zaobilazimo i kada govorimo o pojmu smrti jer su vrlo povezani. Tako ćemo govoriti u duhovnom smislu o ponovnom rođenju nakon neke muke koje smo prošli ili ćemo pak govoriti o rođenju za nebo ili pak u kontekstu da kada smo se začeli da smo već počeli i umirati.

2.3. Odrastanje

Čovjek, nakon što dođe na ovaj svijet počinje se dalje razvijati i odrastati te nakon jednog dijela svojega života ulazi u svijet odraslih gdje se sam ostvaruje kroz svoj rad i na taj način doprinosi razvoju ljudskog društva. To daje vrijednost čovjekom djelovanju u

²³ Tonči MATULIĆ, *Pobačaj-drama savjesti*, Centar za bioetiku FTDI, Zagreb, 1977., 41

svijetu: on mu nije gospodar, nego jamac, pozvan da u svom djelovanju održava trag Onoga čija je slika.²⁴

Svaki čovjek se ne razvija jednako i svaki od nas odrasta na jedan drugačiji način, a to ovisi o raznim faktorima: sociološkim, kulturološkim, financijskim... Promatrajući čovjeka, vidimo da on kroz svoj život prolazi kroz različite faze i u svim tim prijelazima iz jedne faze u drugu doživljava jednu krizu prelaska iz jedne dobi u višu dob. Tako, dok promatramo čovjeka, možemo ga promatrati u fazama djetinjstva, adolescencije, mladenštva, odrasle dobi i starosti.

Zanimljivo je ovdje malo stati i primijetiti kako se o smrti, do starosti, gotovo i ne misli, a razloge treba tražiti u čovjekovoj želji i nagonom za životom i on jednostavno ne može misliti da ne postoji jer to nije u njegovoj naravi kao takvoj. Za ilustraciju gore izrečeno-ga vrlo lijepo nam može poslužiti priča koju iznosi nekadašnji kardinal Josph Ratzinger, sada papa Benedikt XVI., u svojoj knjizi Uvod u kršćanstvo²⁵ O tome kako je čovjeku strašno biti samome u sobi sa mrtvacom i to zbog samo jedne činjenice: zbog stravičnosti samoće kao takve, blizina smrti u kojoj se blizini čovjek zatekao, izloženost postojanja. No, taj strah iščezava kada mu se pridruži drugo ljudsko biće, kad osjeti nečiju blizinu. U

²⁴ Papinsko vijeće „Iustitia et pax“, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005, 206

²⁵ Joseph RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo-predavanja o apostolskom vjerovanju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, svibanj 2007, 300

samom prevladavanju straha otkriva se i bit straha: čovjek se boji samoće, jer može živjeti jedino u društvu i u blizini drugih.²⁶

III. Zagonetka ljudskog stanja dosiže svoj vrhunac pred licem smrti

3.1. Definicija smrti

Dok je čovjek u tijelu, dok živi, dok misli, teško da može misliti o tome da ne postoji jer to je, kako smo već prethodno rekli, u protivnosti s njegovom naravi.

Smrt je nešto što će čovjeku ostati jedna velika zagonetka na koju čovjek teško može ponuditi odgovor. Zagonetka kao takva uvijek potiče čovjeka da postavlja razna pitanja kako bi došao do onog pravog odgovora. Kada se postavlja zagonetka, ona zahtjeva dvije osobe – jednu koja postavlja zagonetku i drugu koja postavljajući pitanja pokušava doći do odgovora. Isto je i sa zagonetkom smrti.

Možemo slobodno reći da na zemlji nema gotovo niti jednoga čovjeka koji nije razmišljao o svojoj smrti ili o činjenici da jednoga dana neće postojati... Problem je samo kod nas ljudi što znamo često puta odustati kada odmah ne dobijemo željeni odgovor na određenu zagonetku i to nas onda čini žalosnima i potištenima.

Smrt je zagonetka i čovjek postavlja pitanja. Tako su i različite znanosti na zagonetku smrti davale kroz povijest i različite odgovore. Kroz slijedeće retke pokušati ćemo vidjeti kako je smrti pristupala Biblija, kako druge monoteističke i politeističke religije, kako

²⁶ *Isto.*

medicina, i na samom kraju, filozofija čija su promišljanja od najveće pomoći vjeri i teološkoj znanosti.²⁷ (...)

3.2. Biblija i smrt

Dok čitamo ovaj naslov, ova dva pojma mogu na prvi pogled izgledati kao da nekako ne idu zajedno jer od Biblije očekujemo govor o životu, a ne o smrti. Uostalom i sam Gospodin pokazuje se kao Onaj koji je prvi začetak ljudskog života²⁸ i koji stvara novi život. Kada uđemo u svijet biblijske konkordancije preko računalnog programa BibleWorks 7, vidimo da se pojmovi poput smrt, smrtni, smrtni... u cijelom Svetom pismu pojavljuju oko 300 puta u različitim kontekstima.

U cijelom Starom zavjetu u kontekstu pojma smrti možemo izdvojiti jedan citat: Gledaj! Danas preda te stavljam: život i sreću, smrt i nesreću. Uzimam danas za svjedoke protiv vas nebo i zemlju da pred vas stavljam: život i smrt, blagoslov i prokletstvo. Život, dakle, biraj, ljubeći Jahvu, Boga svoga, slušajući njegov glas, prijanjajući uz njega, da živiš ti i tvoje potomstvo. Tâ on je život tvoj, tvoj dugi vijek, da bi mirno mogao boraviti na zemlji za koju se Jahve zakle ocima tvojim Abrahamu, Izaku i Jakovu da će im je dati. (Pnz 30, 15. 19-20)

Iz gore navedenog citata vrlo jasno se očituje što znači biblijski pojam smrti – udaljiti se od Gospodina koji pred nas stavlja život i

sreću, smrt i nesreću. U tome imamo potpunu slobodu koju nam je Gospodin dao dok je stvarao ovaj svijet i po kojoj se čovjek razlikuje od svih drugih bića koja borave na zemlji. Samo uvijek ostaje na čovjeku što će odabrati. Ako izabere Gospodina kojega ljubi, čovjek je svakako izabrao život. Ukoliko izabere ono što je suprotno Gospodinu, bira smrt i nesreću, a to se sve već toliko puta pokazalo na primjeru Izabranog naroda. Svaki puta kada bi bili na strani Gospodina i kada bi slušali sve što im je naredio, sve bi bilo u redu, no kada bi skrenuli sa toga puta, počeli bi i lutati i mrmljati i tražiti nešto što im do nekog određenog trenutka i nije bilo potrebno i željeli su se vratiti na ono staro, na ono što je bilo jučer, zaboravljajući na trenutak koji je tu i sada. Kao što je i Victor Sion zaključio svoje malo djelce Živjeti sadašnji trenutak riječima svete Terezije Avilske i mi možemo ovdje zaključiti isto: Tko posjeduje sadašnji trenutak, posjeduje Boga... i tko posjeduje sadašnji trenutak, posjeduje sve... sadašnji trenutak je dovoljan... neka te ništa ne uznemiruje...²⁹

3.2.1. Sveti Pavao

Govoreći o smrti u Svetom pismu, a osobito u Novom zavjetu, ne smijemo zaobići ni viđenje o smrti apostola Pavla koji zasigurno pripada među najpoznatije likove Novoga zavjeta i te svojim poslanicama nadahnjuje naraštaje i naraštaje ljudskog roda. Bit i tajna apostola naroda bila je: Meni je živjeti Krist,

²⁷ IVAN PAVAO II., *Fides et ratio, enciklika svim biskupima Katoličke crkve o odnosu vjere i razuma*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004, 83

²⁸ HV 13

²⁹ Victor SION, *Živjeti sadašnji trenutak*, Verbum, Split, 2008, 62

a umrijeti dobitak. (Fil 1,21)³⁰ To je ovaj apostol naroda pokazao svojim životom i djelima. No, možemo li i mi danas razmišljati na ovaj način? Na prvu ruku čini nam se i laganim dati odgovor na ovo pitanje, no razmislimo li malo dublje i stanemo li pred sebe i uđemo u sebe, primijetiti ćemo da baš i nije tako. Kao što vidimo, umiranje i smrt Pavlu su bili jasni. Tajna leži u potpunom prednju Kristu. Znam tvoja djela: nisi ni studen ni vruć. O da si studen ili vruć! Ali jer si mlak, ni vruć ni studen, povratit ću te iz usta. (Otk 3,15-16)

Pavao je nekada pisao Korinćanima kako je smrt već susreo u različitim oblicima i on je se nije bojao. Za njega je smrt ozbiljan događaj i ona mu je posljednji neprijatelj. Ali ne bježi od nje. Oduzeo joj je žalac time što je premjestio svoje težište u Krista.³¹

3.3. Religije i smrt

3.3.1. Istočnjačke religije

U istočnjačkim religijama smrt je faza u kozmičkom ciklusu seljenja duše do konačnog smirenja u brahmanu ili nirvani, a u grčkoj i rimskoj religiji smrt je dio ljudske sudbine i kozmičkog poretka.³²

3.3.2. Egipat

Neki sačuvani grobovi u Egiptu i egipatske knjige pokazuju kako se ideja o životu nakon smrti sastojala u uvjerenju da nakon smrti

slijedi dvodimenzionalni nastavak čovjekovog zemaljskog života, a ne novo i različito stanje. Egipćani svojom vjerom u život nakon smrti čvrsto tvrde da je ljudski život na zemlji dobar te da nije moguće, a niti poželjno, mijenjati čovjekovo stanje.

3.3.3. Mezopotamija

U Mezopotamiji pak nije postojala izričita nada u život nakon smrti. Svijet mrtvih je velika grobnica gdje tjelesa mrtvih leže nepomično i u polusvijesti. Mezopotamska književnost gleda na smrt duboko pesimistički: čovjek treba uživati radosti koje mu život nudi, jer nema druge nade te činjenica smrti nema nikakve religiozne ili moralne važnosti.³³

3.3.4. Židovstvo

Kao i prethodne dvije religije, tako i židovstvo ima svoj poseban pogled na smrt. Želimo li to područje istražiti, nužno nam je posegnuti za Starim zavjetom i to na njegove same početke – u Knjigu postanka. U njoj se, uz stvaranje svijeta i čovjeka, opisuje i čovjekov pad kada i čovjeka pogađa smrt kao posljedica grijeha kojeg je učinio. Stari zavjet ne izražava često pesimizam obzirom na smrt kakav se opaža u mezopotamskoj književnosti, osim u odlomcima kod Knjige o Jobu, zatim u Ezekijinoj pjesmi (Iz 38), i nekoliko psalama. Izraelci općenito gledaju na smrt kao na normalni završetak života te samo mole da im se dopusti do punine proživjeti njihove dane u miru. Rana

³⁰ usp. Josef HOLZNER, *Pavao-život i poslanice*, Verbum, Split, 2008, 521

³¹ Usp. *Isto*, 519-520

³² Usp. *Opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga*, Pro leksis d.o.o. i Večernji list, Zagreb, 2007, 202

³³ Usp. *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta*, skupina autora, *Kršćanska sadašnjost*, Zagreb, 1993, 219-221

smrt ili pak nenanadana ili mučna smrt po mišljenju mudrih Izraelaca je kazna za zloću. Strah od smrti ublažavala je predodžba prema kojoj pojedinac nakon smrti nastavlja živjeti bez tijela. Smanjiti strah od smrti mogla je tek nada u uskrsnuće mrtvih i budući svijet i ono što je najbitnije jest činjenica da je Bog taj koji ima vlast nad smrću i da On odstranjuje smrt od pravednika.³⁴

3.3.5. Islam

U islamu smrt i uskrsnuće predstavljaju teme koje se često ponavljaju u mekaničkim surama u kojima se kaže kako će svaka duša iskusiti smrt. Iz toga bi se iskaza moralo razabrati da je smrtno ne samo tijelo, nego i duša. Duša nije po prirodi besmrtna; njezina egzistencija ovisi o Božjoj volji, zaključuje na temelju cjelokupne slike u Kuranu. Islam ne dijeli predodžbu da je smrt kazna za grijeh. Smrt gubi svoj zastrašujući karakter u predanosti Bogu. Pravovjerni islam unatoč toj cjelokupnoj čežnji za smrću osuđuje svako nasilno skončavanje života zato što ono predstavlja nedopustivo miješanje u Božju nadležnost. U islamskoj mistici također živi misao da je smrt jedan stupanj u procesu stalnoga rasta. U smislu islamskoga očekivanja dobri ljudi i njihova djela po Kuranu su besmrtni, makar to skeptici i nevjernici i ne primjećivali.³⁵

3.4. Medicinski pogled na smrt

Danas je medicina znanost koja ne smije nikada stati razvijati se, ukoliko želi biti na pomoć čovjeku koji je (kao i u većini srodnih

znanosti medicini) u njezinom središtu. Iako je danas medicina na jednoj zavidnoj razini, još uvijek postoje područja koja medicina nije do kraja dotaknula i koji se proučavaju.

Medicina se puno puta susreće sa pitanjem smrti i to osobito u bolnicama gdje neki provedu zadnje trenutke svojega života. Takva mjesta i takve situacije čovjeka koji ostaje na životu i koji gleda bolesnika koji je umro uvijek ostavljaju bez daha i sa puno pitanja. Pa zar niste mogli baš ništa učiniti? – pitanje je koje obično upućujemo liječniku nakon što netko umre u bolnici jer u bolnici gledamo ustanovu koja čovjeku pomaže, koja ga, da se tako izrazimo, drži na životu, a ne oduzima taj život. Mogli bi reći da je nekako u podsvijesti čovjeka kako su bolnice zgrade ili prostorije namijenjene smještaju, liječenju i njezi bolesnika i da čovjeku daju valetudo - zdravlje³⁶, tj. život, a ne smrt. Kao i sve znanosti, tako i medicina o smrti ima razna stajališta i mišljenja...

Medicinska enciklopedija³⁷ dok definira smrt polazi od definicije moždane smrti. Nekada je bilo općeprihvaćeno da smrt predstavlja ireverzibilni prekid funkcije srčano-žilnog i dišnog sustava (klinička smrt), proširena kasnije elementom prestanka rada živčanog sustava i odumiranjem tkiva i stanica (biološka smrt), postaje nepotpuna i nedovoljna. Napredak reanimacije, kao i transplantacije

³⁴ Usp. Adalbert REBIĆ, *Smrt. Pitanje*, u: *Bogoslovska smotra*, god. 53 (1983.), br. 4, 335

³⁵ Usp. *Isto*, 451-452

³⁶ *Medicinska enciklopedija I*, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1967, 529

³⁷ *Medicinska enciklopedija – drugi dopunski svezak*, Jugoslavenski leksikografski zavod *Miroslav Krleža*, Zagreb, 1986, 578

organa i tkiva, nameće u medicinu potrebu utvrđivanja pojma moždane smrti i time se svakako još više razgraničuju pojmovi život i smrt. To pitanje stanja moždane smrti povezano je i sa drugim pitanjima poput: predstavlja li takva smrt i smrt cijelog organizma. Dijagnosticiranje moždane smrti vrlo je težak i odgovoran posao jer smrt se dijagnosticira samo jednom!

Što se tiče dijagnosticiranja smrti postoje četiri poznata načina: klinička slika (simptomi visokog ventrikulskog tlaka likovora, hipotermija...), direktna opservacija stanja moždanog tkiva kroz otvore kraniotomije, izostanak električne aktivnosti mozga u toku 4-8 sati (ponekad i nakon toliko vremena može ponovno doći do aktivnosti mozga!) te mjerenje razlike u oksigenaciji uzorka krvi iz unutarnje kariatidne arterije. I na samom kraju objašnjavanja pojma smrti, Medicinska enciklopedija zaključuje: Poznavajući ovu problematiku, valja imati na umu da jedini pravilni način rješavanja ovog problema individualan pristup, kada se u pojedinim slučajevima s krajnjim oprezom procjenjuju izgledi i mogućnosti za povratak životu. Utvrđivanje smrti ne smije ići na račun života; neka bezizgledna, ali ne i apsolutno izgubljena situacija, ne smije se iskoristiti za drugoga, makar ovaj drugi imao bitno veće i duže izgleda za preživljavanje i održanje u životu. Prema tome, samo iz neživota smije se pomagati život.³⁸

³⁸ *Isto*, 578

3.4.1. Klinička smrt

Stanje kliničke smrti³⁹ rijetko je tko prošao, a tko ga je prošao, život mu se uglavnom izmjeni za 180 stupnjeva jer čovjeku u tom stanju preleti cijeli život i više postaje svjestan svojih slabosti i shvati što je u životu bitno i za čim treba ići.

Ovdje se možemo pitati i koliko klinička smrt opravdava svoj naziv smrt jer smrt je jedna zbilja iz koje više nema povratka. Ovdje se samo radi da su na jedan kraći ili duži trenutak čovjeku bile prekinute neke vitalne funkcije srca ili mozga. U slučaju da se radi o tome da je netko došao iz smrti u život, radi se samo o tome da je smrt bila pogrešno ustanovljena.⁴⁰ Dok razmišljamo o tom fenomenu, tu nam može puno pomoći knjiga R. Moodya⁴¹ u kojoj on progovara o ovoj tematici započinjući pitanjem Što se događa kad čovjek umre? Vjerujem da je to pitanje na koje bi si svatko htio dati odgovor, ali ne uspijeva. Rijetki su oni koji su to doživjeli i njima se divimo i rado s njima pričamo jer su prošli kroz jedno iskustvo koje nas sigurno čeka, a ništa o njemu ne znamo. Većina ljudi koji su prošli kroz ovo stanje ima i neke slične elemente poput: izlazak iz vlastitoga tijela, toč-

³⁹ Više o temi u: Raymond MOODY, *Život poslije života – istraživanje fenomena `tik do smrti`*, Prosvjeta, Zagreb, 1980.; HAMPE, J.C., *Umire se sasvim drugačije – doživljaj vlastite smrti*, Provincijalat franjevac trećoredaca, Zagreb, 1981.; Georg RITCHIE, *Povratak iz sutra*, izdanje prevoditelja, Beograd, 1988.

⁴⁰ Usp. Adalbert REBIĆ, *Smrt. Pitanje*, 331

⁴¹ Raymond MOODY, *Svjetlost s onu stranu života – nova istraživanja autora knjige `Život poslije života`*, Prosvjeta, Zagreb, 1989.

na vizualna percepcija, čujni zvukovi, osjećaj spokojnosti i prestanak bolova, retrospektiva vlastita života, doživljaj boravka u nekom drugom svijetu, susreti s drugim bićima, doživljaj prolaska kroz tunel, prekognicija.⁴²

Iza jednog ovakvog stanja ljudima se teško vratiti u ovaj realan svijet jer su u stanju kliničke smrti prošli kroz jednu fazu ugone u kojima im ništa nije nedostajalo. Onda se u jednom trenutku moraju vratiti i u njima dolazi do svojevrstnog otpora. Ljudi konačno i shvate što je u životu bitno i ovdje bi mogli zaključiti zajedno sa Heraklitom: Naš život znači smrt za `besmrtnike`, dok njihov život za nas znači smrt.⁴³

Spoznati u životu ono bitno je jako važno jer nas to vodi prema cilju kojemu hitamo. Ako to izgubimo iz vida, u pitanje nam dolazi i jedno od najvažnijih pitanja koja si čovjek postavlja, a to je pitanje o smislu života. Čovjek, u bilo kojoj fazi svoga života, ako bude suočen sa svojim vlastitim bivovanjem, ostavlja dubok trag na njega i počinje se radovati malim stvarima jer je svjestan da toga sutra možda i neće biti. Kako bi se lakše stavili u situaciju osoba koje su prošle kroz stanje kliničke smrti, pokušajmo si zamisliti da nas sutra više nema...

3.5. Filozofski pogled na smrt

U enciklici *Spe Salvi*⁴⁴, papa Benedikt XVI. progovorit će o osobi filozofa kao o onome koji je poučavao u umijeću života i smrti. Kao i nekad, tako i danas, uvijek ima onih koji su ovom umijeću pristupali i neozbiljno, pa su ljudi tragali za onim pravim filozofom koji će im znati pokazati put života.

Svako vrijeme nosi neke svoje specifičnosti i naglaske u ljudskom životu, a tako je i sa filozofijom, koja hoće li to ili neće, jednostavno mora biti u koraku sa vremenom jer ljudi pitaju i traže konkretne odgovore, a filozofija im u tome svakako pomaže.

Kako i današnji, tako se i antički čovjek bojao smrti⁴⁵ i puk nije znao hoće li svijest i osobno ja preživjeti smrt i u tom su kontekstu stoici su naučavali da ćemo nestati u svemirskoj duši. Platon će imati slično mišljenje kao i sveti Pavao. Prema njemu je zemaljski život samo prijelaz, priprava i čišćenje za pravi život nakon smrti. Ciceron će pak dalje nastaviti: Pravo žive samo oni koji su se riješili okova tijela. Vaš takozvani život znači smrt. Seneka i Epiktet uspoređuju pak život sa borbom u areni u kojoj se bogovi i ljudi raduju. Ali dok stoici u svojoj oholosti preziru trpljenje, dotle Pavao pokazuje svoje brazgotine. Epiktet poznaje kršćanski prezir tiranina i smrti, no izjavljuje

⁴² Usp. *Isto*, 18

⁴³ Ante KUSIĆ, *Smrt. Kulturno-antropološki pregled u: Bogoslovska smotra*, god. 53 (1983.), br. 4, 257

⁴⁴ Usp. Benedikt XVI., *Spe Salvi – enciklika vrhovnog svećenika biskupima, prezbiterima i đakonima, zavjetovanim osobama i svim vjernicima laicima o kršćanskoj nadi* (dalje u tekstu SpS), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., 13-14

⁴⁵ Josef HOLZNER, *Pavao-život i poslanice*, 519

da je to samo tup običaj bez udjela razuma. Marko Aurelije smatra kršćansku hrabrost prkosom i nerazumnom radosti zbog smrti koja budi netragično držanje kršćanina.⁴⁶

Leibniz pak vidi smrt kao postupnu involuciju tijela, Fichte je smatra negativnom stranom života. Za Hegela je smrt najviša općenitost do koje dopire pojedinac, a za Schopenhauera samo jedan površni fenomen, kojem nije bitno pogođena nadindividualna metafizička volja. Pojam smrti osobito je prisutan u filozofijama egzistencije koje ga smatraju središnjim pitanjem mišljenja, a zabrinutost, strah, bolest na smrt postaju najvažnijom preokupacijom suvremenog zapadnog filozofiranja (Kierkegaard, Jaspers, Heidegger, Marcel, Camus i dr.).⁴⁷

Ovo poglavlje, ali i ovaj dio o filozofskom pogledu na smrt, dobro je završiti sa razmišljanjem iz enciklike Spe Salvi o Kristu kao filozofu. Kristov lik na starim kamenim grobovima predstavljao se najčešće dvjema slikama: slikom filozofa i slikom pastira. Na nekom dječjem kamenom grobu u Rimu, u kontekstu Lazarovog uskrsnuća, nailazimo na lik Krista koji je prikazan kao filozof koji u jednoj ruci drži knjigu Evanđelja, a u drugoj štap kojim su se ljudi nekoć služili na putovanju, a predstavlja prepoznatljiv simbol ondašnjeg filozofa kojega je uvijek imao uza se. Tim svojim štapom on pobjeđuje smrt; evanđelje donosi istinu koju su putujući filozofi uzalud tražili. Iz te se slike, koja će se još poslije dugo vremena zadržati u

umjetničkom izrazu pri izradi kamenih grobova, jasno vidi ono što su i učena osoba i običan mali čovjek nalazili u Kristu: on nam govori tko je doista čovjek i što mu je činiti da bi bio istinski čovjek. On nam pokazuje taj put i taj je put istina. On sam je i jedno i drugo, i zato je također život koji svi tražimo. On pokazuje također put koji vodi onkraj smrti. Samo onaj tko je kadar to učiniti, taj je pravi učitelj života. Isto se može vidjeti i u slici pastira. Kao kod slike filozofa, tako se i kod lika pastira prva Crkva mogla poslužiti obrascima koji su već postojali u rimskoj umjetnosti. Ondje je pastir općenito bio simbol sna o vedrom i jednostavnom životu, za kojim su ljudi u velikim gradovima, okruženi gradskom vrevom, duboko čeznuli. Smještena u novi kontekst ta slika ima puno dublji sadržaj: Jahve je pastir moj; ni u čem ja ne oskudijevam [...] Pa da mi je i dolinom smrti proći, zla se ne bojim, jer si ti sa mnom. Tvoj štap i palica tvoja utjeha su meni. (Ps 23)⁴⁸

IV. Čovjeka ne muči samo bol i sve veći rasap tijela, nego strah od utruća za vazda

Naslov ovoga poglavlja biti će nam dobar uvod u onaj slijedeći koji će progovarati o potphvatima tehnike koji produžuju ljudski život, jer kako smo rekli, čovjeku jednostavno nije u naravi da misli kako jednoga dana neće postojati jer, konačno, pozvan je da postoji, a stvoren je kao biće Bogu slično (usp. Post 1,26) i samim time pozvan je da živi, a ne da umre zauvijek. Ovdje možemo pretpostaviti da strah od smrti čovjeku ostaje još iz doba djetinjstva kada je čovjek suočen sa osjećajem krivnje da će zbog

⁴⁶ Isto, 542-543

⁴⁷ Usp. *Opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga*, 203

⁴⁸ SpS, 13-14

toga biti bačen u pakao. Sam današnji čovjek ne gleda na smrt kao nešto što je sastavni dio njegova života i zato, dok razmišlja o njoj, pada u depresiju.⁴⁹

I sami iz životnog iskustva znamo kad činimo nešto po prvi puta da pred tim imamo strah jer ne znamo kako to izgleda, pa onda uvijek volimo pitati druge koji su prošli kroz to iskustvo kako to izgleda... Iskustvo smrti i povratka na trag u život rijetko tko ima i uvijek nam je zanimljivo slušati priče o osobama koje su prošle kroz stanje kliničke smrti jer nam na neki način daju predokus onoga što nas čeka. Ali, iskustvo onoga koji je stvarno umro, nemamo... I to nam zadaje strah.

Gledajući čovjeka današnjice, čovjek je smrt, ali i život, iz svoje okoline izbacio. Dok se nekada rađalo i umiralo u krugu obitelji, danas toga više nema – sve se premjestilo u bolnice ili domove. Ne želimo baciti negativno svjetlo na takva mjesta, ona su nam danas potrebna i život bez njih danas bi bio težak, no samim tim što su se smrti i život maknuli iz svakodnevnog i uobičajenog, čovjek na to jednostavno i ne misli ili ne želi misliti.

Dok razmišljamo o smrti, uvijek ju promatramo u kontekstu drugog, u kontekstu dragih osoba s kojima smo dijelili život i kojih sada više nema i uz smrt vežemo pojmove poput dijeljenja ili napuštanja.⁵⁰

⁴⁹ Usp. Ante KUSIĆ, *Smrt. Kulturno-antropološki pregled*, 265

⁵⁰ Usp. *Pastoralna teologija liturgijskih slavlja*, ur. Joseph GELINEAU, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1973., 552

U ovom kontekstu možemo nastaviti sa razmišljanjem I. Fučeka kroz knjigu *Život – smrt*.⁵¹ On kaže kako nas u trenutku umiranja zanima što je sa stanjem umirućeg prije smrti. I, konačno, kako umiranju i smrti pristupa jedan vjernik, a kako nevjernik? Jedna anketa pokazala je kako osobno iskustvo straha pred smrću nije u svim skupinama društva jednaka: čak 90% studenata rijetko je pomislilo na smrt, dok u jednoj drugoj anketi koja je provedena među starijim osobama od 100 staraca samo njih 7 se bojalo smrti, a njih 55 smrt prima normalno. Strah pred smrću biti će manji ili se uopće neće osjetiti kod starijih osoba ili kod onih koji su kršćanski spremni za prijelaz. Zanimljiva je i činjenica da kad razmišljamo o smrti općenito, puno lakše razmišljamo od onoga kada se stavimo u poziciju vlastite smrti. Volimo govoriti i misliti o smrti općenito da ne bismo mislili o vlastitoj smrti. Stoga je shvatljivo da izbjegavamo misao na smrt, kao i kontakt s njome. To nam potvrđuju i rezultati raznih anketa o iskustvu s bolesnicima u bolnicama i kućama njege. U takvoj situaciji, kada je suočenje sa smrću neizbježno, postaje nam jasno da ne znamo što bismo s njome uradili.⁵²

V. Svi pothvati tehnike, ma kako bili korisni, ne mogu smiriti čovjekovu tjeskobu...

Kroz povijest, a danas još više, čovjek se bori protiv smrti i želi živjeti vječno, ali ovdje na zemlji. Govoreći o tome nikako ne možemo,

⁵¹ Ivan FUČEK, *Moralno-duhovni život*, svezak VII, *Život-smrt*, 173-177

⁵² *Isto*, 176

a da ne spomenemo čovjekovo zdravlje i medicinu jer je u toj znanosti započela čudesna borba života i zdravlja protiv bolesti koja vodi u smrt. No, svi pothvati tehnike, ma kako bili korisni ne mogu smiriti čovjekovu tjeskobu: naime, produžena biološka dugovječnost ne može udovoljiti želji za daljnjim životom koja je neiskorjenjivo ukorijenjena u njegovu srcu.

Danas je život potpuno je drugačiji od onoga kakav je bio jučer. Živimo u jednom jako ubrzanom svijetu u kojem ne stignemo na ništa misliti, osim na neke rokove koji su nam zadani, a u cijeloj toj priči jako malo mislimo na sebe, a onda i na svoga Stvoritelja. U toj i takvoj situaciji ne možemo ni misliti o smrti jer je ona nešto što prekida, što nam ne dopušta dovršiti započeti posao. Želimo živjeti što duže... No, bez psiho-religiozno-moralnih pomagala, točnije bez obraćenja na miran život s visokim ciljevima; za kršćane, bez novoga gledanja na svijet – revolucionarnoga, tj. obratna od onoga kako ga svijet gleda – vidjevši ga Božjim očima i živjeti ga Kristovim načinima, psiho-fizički lijekovi će razočarati.⁵³

5.1. Lijekovi i geni za produživanje života

Ovaj naslov i naslov koji slijedi vrlo bi se lako mogli povezati, no zbog bolje preglednosti, želimo ih razdvojiti. I lijekovi i tehnike i genetika danas čovjeku pomažu puno i život bez njih bio bi nezamisliv... Naime, nekada se znalo umirati zbog bolesti koje danas izgledaju smiješno, a izgledaju tako zahvaljujući lijekovima

i tehnikama koji su se razvili na tom području. Gledajući laički, svaki lijek na neki način čovjeku produžuje život jer pomaže organizmu u borbi protiv bolesti i tako organizam, uz pomoć lijeka, manje troši svoje snage i čovjek prije staje na noge i vraća se svojim svakodnevnim aktivnostima.

Lijekovi koji produžuju život ili lijekovi protiv starenja ili lijekovi za vječnu mladost relativno su novi pojmovi na području farmacije i još ih se uvijek istražuje.

Jedan od tih lijekova je i magična pilula protiv starenja koja produžuje životni vijek čovjeka za 10 godina, a testiran je na miševima. Radi se o lijeku Rapamycin koji se već koristi u tretmanima pacijenata kojima su transplantirani organi kako ne bi došlo do odbacivanja stranog tijela. Ukoliko 'magična pilula' odloži starost, ljudi bi mogli živjeti 100 godina i biti dobroga zdravlja. No, ukoliko ona samo odlaže smrt, ljudi bi mogli otkriti kako godine života i nisu baš dar sa neba.⁵⁴

Slijedeći lijek je onaj koji je tek u nastajanju, a djelovanje bi imao na razini gena koji kontroliraju dugovječnost te bi trebalo izdvojiti one bjelančevine koje oni stvaraju i na njih bi se onda utjecalo lijekovima. Znanstvenica Elin Slagbum sa Sveučilišta Leiden u Nizozemskoj kaže kako tajna dugovječnosti ne leži u jednom, već u rijetkoj sviti gena koje posjeduju stogodišnjaci, a koja ih dodatno štiti od degenerativnih bolesti koje dolaze sa starošću.⁵⁵

⁵³ Ivan FUČEK, *Moralno-duhovni život*, svezak VII, *Život-smrt*, 179

⁵⁴ <http://www.mojezdravlje.net>

⁵⁵ Usp. <http://www.vecernji.hr>

Treći, ali i zadnji lijek koji ćemo spomenuti u ovom kontekstu je lijek Genotropin koji se na tržištu može nabaviti po cijeni od 700 eura, a daje se samo onim osobama kojima nedostaje hormon rasta. No počeli su ga koristiti i zdravi ljudi jer lijek razgrađuje masti, obnavlja mišićno tkivo i stanice kože, posebno lica, te im daje elastičnost i time ih čini duže mladima.⁵⁶

Ono što se oslanja na raniji odlomak svakako je i medicinski fenomen sedamnaestogodišnja Brooke Greenberg iz okolice Bostona koja bi uskoro mogla postati ključ za razumijevanje i zaustavljanje procesa starenja. Naime, ona ima 17 godina, a ostala je zamrznuta u tijelu dvogodišnjeg djeteta. Stanje u kojem je Brooke pruža nam jedinstvenu priliku za razumijevanje starenja. Vjerujemo da su u nje mutirali geni koji kontroliraju starenje i odrastanje pa je djevojka jednostavno ostala zamrznuta u vremenu – kaže za Sunday Times Richard Walker, profesor na Medicinskom fakultetu Sveučilišta južne Floride koji vodi istraživački tim.⁵⁷

5.2. Pothvati tehnike

Za pothvate tehnike vrijedi isto što smo rekli za lijekove. Ono što nam vjerojatno prvo pada na pamet od tehnika koje nas vraćaju u život, svakako je defibrilator koji proizvodi električni impuls istosmjerne struje koji se kratkotrajno provodi kroz prsni koš. Za defibrilaciju primjenjuje se veličina energije od 200-400 J.⁵⁸ Uz rad srca ovdje svakako tre-

ba spomenuti i prenosnicu ili bypass koji se primjenjuje za protok krvi. On je kirurški shunt, a znači svako zaobilaznje, skretanje fiziološkog protoka cirkulirajućeg sadržaja i izveden je kirurškim postupkom.⁵⁹

Ono o čemu danas puno slušamo je respirator, tj. stroj koji zamjenjuje rad dišne muskulature, a radi na principu ritmičkog upuhivanja zraka u pluća pod određenim uvjetima. Najčešće se upotrebljava za vrijeme opće anestezije i u uvjetima intenzivnog liječenja kada njegova primjena može trajati godinama.⁶⁰

Isto tako, ništa manje popularan od respiratora, je dijalizator koji služi za dijalizu, tj. za odstranjivanje iz krvi štetnih niskomolekularnih tvari putem 'umjetnog bubrega'.⁶¹

Danas nam život spašava, ali i produžuje transplantacija, tj. presađivanje tkiva ili organa s jedne jedinice na drugu⁶², a može se primijeniti ili sa živog ili sa mrtvog davaoca. Danas se najčešće presađuju bubrezi, srce, jetra, gušterača, koža i rožnica. Presađivanje koštane srži može dovesti i do reakcije transplantanata protiv primaoca čija je imunološka kompetentnost smanjena, a posljedica jedne takve reakcije je teža bolest ili smrt.⁶³

Miroslav Krleža, Zagreb, 1990, 165

⁵⁹ Usp., *Isto*, 130

⁶⁰ Usp., *Isto*, 769

⁶¹ *Opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga*, 99

⁶² *Medicinski leksikon*, 903.

⁶³ Usp., *Isto*.

⁵⁶ Usp. <http://www.indeks.hr>

⁵⁷ Usp. <http://www.vecernji.hr>

⁵⁸ *Medicinski leksikon*, Leksikografski zavod

Gore nabrojano je samo jedan mali dio sa područja farmacije i medicine. Čovjek si danas daje puno truda kako bi produžio život, a to produljenje života najviše se uz bok stavlja zdravlju, jer što ti sve koristi ako si bolestan. Ne možeš ništa. Lijekovi za produljenje života još se istražuju, kao i geni koji su odgovorni za čovjekovo starenje. Medicina je, što se tiče tehnike puno više napredovala i svi ovi aparati koje smo gore nabrojali su danas glavni u produženju života.

Isto tako lijekovi, pothvati tehnike i genetika su ograničeni. Postavljaju nam granice, a čovjek želi nešto više. Ne želi živjeti 100, 200 ili 300 godina. Želi živjeti uvijek, tj. ne želi misliti da ne bi postojao. Čovjek isto tako zna, da ako će tako dugo živjeti, onda se pomiču sve dobne granice koje se tiču djetinjstva, mladenaštva, zrele dobi i starosti. Danas isto tako prevladava činjenica koju je već 1983. ustvrdio dr. Ante Kusić kako izbjeći starost znači izbjeći smrt.⁶⁴ Sve su to faze u čovjekovom životu kojih se čovjek ne može odreći. Čovjek traži vječnost, a ne nalazi je, jer je traži u prolaznom svijetu. Produžena biološka dugovječnost ne može udovoljiti želji za daljnjim životom, koja je neiskorjenjivo ukorijenjena u njegovu srcu...⁶⁵

VI. ... Onkraj granica zemaljske bijede

Ondje gdje se većina nas može susresti licem u lice s pitanjem smrti svakako je obred sprovoda u kojem čovjek može postaviti brojna

pitanja, ne nalazeći tako brzo nekog odgovora. Kako i sama konstitucija GS 18 kaže Bog je stvorio čovjeka za blaženi cilj onkraj granica zemaljske bijede, a ta tvrdnja se najbolje očituje kroz Red sprovoda⁶⁶ u kojem je to prisutno kroz sve tekstove – i molitvene i biblijske.

Običaj je Svete majke Crkve da pogrebnim obredima preporučuje Bogu ne samo pokojne već da budi i nadu svojih sinova te posvjedočuje svoju vlastitu vjeru u buduće uskrsnuće krštenih s Kristom⁶⁷ je prva rečenica koju čitamo u novom Redu sprovoda koja nas dalje uvodi u samu srž obreda što valja imati uvijek na umu.

Zamjećujemo u novom Redu sprovoda kako je logički složen te kako prati tijek od trenutka kada osoba umre i preseli se u domovinu gdje smrti više nema i gdje je radost vječna. Prva glava naslovljena je Bdijenje za pokojnika i molitva kad se tijelo polaže u lijes. U ovom obredu naglasak je stavljen na navještaj Božje riječi te na molitvu koja progovara o pozivu duše koja je s ovoga svijeta pozvana k Bogu⁶⁸ i time bdijenje završava. Bdijenjem se iskazuje potpora rodbini pokojnika i izražava se kršćanska solidarnost prema riječi Apostola: plaćite sa zaplakanima (Rim 12,5)⁶⁹

⁶⁴ Usp. Ante KUSIĆ, *Smrt. Kulturno-antropološki pregled*, 261

⁶⁵ GS 18

⁶⁶ Rimski obrednik obnovljen prema odluci svetog ekumenskog sabora II vatikanskog a proglašen vlašću pape Pavla VI, *Red sprovoda* (dalje u tekstu: *Red sprovoda*), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992.

⁶⁷ *Isto*, 5

⁶⁸ Usp. *Isto*, 18

⁶⁹ Usp. Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenta, *Direktorij o pučkoj pobožnosti i li-*

Novi obrednik prepoznaje tri načina sprovođa od kojih treba istaknuti prvi jer on obuhvaća sve ostale. Naime, on se naziva Prvi način s postajama u pokojnikovoj kući, u crkvi i na groblju. Drugi način je s postajama u kapeli na groblju i kod groba, a treći način je samo s postajom u pokojnikovoj kući. Sam obrednik predviđa još sprovod (ne)krštene djece te u dodatku donosi i obred sprovođa kada se tijelo prati na spaljivanje, a ono u sebi sadrži dvije postaje: prva je u dvorani oproštaja u krematoriju, a druga je u dvorani spaljivanja u krematoriju, a sam obred završava polaganjem urne s pepelom.

Već smo ranije spomenuli kako je red sprovođa slijedio neki logični slijed događaja. Osoba najprije umire u krugu svoje obitelji i tu se zajednica prvo sastaje, tj. u ambijentu u kojem je pokojnik živio. Nakon toga, pokojnika se nosi u crkvu u ophodu gdje ga čeka šira zajednica od one obiteljske – župna, koja sada moli za preminulog člana i za njega prikazuje svetu misu.

Euharistija je ona koja sabire i koju shvaćamo kao spomen čin i proklamaciju Kristove žrtvovateljske smrti. Ponavljanje tog liturgijskog čina kojim Gospodinovo tijelo i krv bivaju uprisutnjeni kao hrana njegovih vjernika jest svečana proklamacija samog spasenjskog događaja. To je smrt Gospodina – za nas. Euharistija ponovno naviješta tu spasenjsku smrt onima koji sudjeluju na sakramentalnoj gozbi i pruža vjernicima novu nadu.⁷⁰

turgiji; načela i smjernice, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., 205

⁷⁰ Usp. *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta*, 419

Nakon euharistije slijedi posljednja preporuka i oproštaj te cijela zajednica odlazi u ophodu prema groblju kao trećoj i ujedno zadnjoj postaji. Sam grob kao takav u čovjeku ostavlja jednu prazninu i tjeskobu jer iskustvo groba, živi čovjek nema. I to čovjeka plaši. No, kako kaže molitva blagoslova groba, Krist je tri dana počivao u grobu i tako je posvetio grobove svih koji vjeruju i od tada grobovi nisu mjesta bez nade, nego ona bude i nadu u vječno uskrsnuće.⁷¹ Sam obred završava sveopćom molitvom vjernika i molitvom molitve Gospodnje.

VII. Ad extra

II. vatikanski koncil nije usmjeren samo na Crkvu i na pitanja ad intra, nego je ovdje snažno prisutan govor i ad extra – van Crkve, što se osobito zrcali gotovo kroz cijelu konstituciju *Gaudium et spes* za koju bih se usudio reći da je jedna od temeljnih dokumenata dok se govori o Crkvi i odnosima prema drugima, odnosno prema svijetu. Tu je Crkva pokazala koliko je otvorena današnjem svijetu i čovjeku i koliko mu želi biti bliza. I to ne samo čovjeku vjerniku, nego svima, jer na to je i pozvana od samoga Gospodina: Pođite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovjedio! I evo, ja sam s vama u sve dane - do svršetka svijeta. (Mt 28, 19-20)

Razgovarajući s ljudima koji nisu vjernici, ili pak koji su vjernici i koji su napustili Crkvu, možemo primijetiti da ih od Crkve najviše

⁷¹ Usp. *Red sprovođa*, 26

odbija činjenica ne življenja evanđeoske poruke i oni jednostavno ne vide gdje su to kršćani i po čemu su to kršćani u svijetu autentični... Način života kršćanina puno govori ne samo o nama, nego i Onome koji nam je nešto ostavio na čuvanje. A ako živimo samo malo suprotno od toga, ne možemo djelovati privlačno i smisao života počinje se onda tražiti negdje drugdje.

Nostra aetate u br. 1 progovara o tome kako ljudi od različitih religija očekuju odgovor o skrivenim zagonetkama ljudske egzistencije, a među njima mjesto zauzima i zagonetka smrti. U svakoj od religija ima nešto istinita i sveta. Iako se neke zapovijedi i nauke u tim religijama razlikuju od onoga što Katolička Crkva drži i predlaže, one odražavaju onu Istinu koja prosvjetljuje sve ljude.⁷² Kako ćemo i dalje u radu vidjeti, Crkvu nikako ne možemo odvojiti od Krista i njegova evanđelje jer Krist joj je glava, a svi mi udovi (usp. Kol 1,18) te Crkva bez prekida naviješta i dužna je naviještati Krista 'koji je put, istina i život' (Iv 14,6), u kojem ljudi nalaze puninu religioznoga života i u kojemu je Bog sve sa sobom pomirio.⁷³

Čovjek bi htio živjeti vječno i tu je sada ta žeđ koju bi kršćanstvo trebalo napojiti. Čovjek naravno teži za životom, da postoji, ali htio bi uvijek postojati onakav kakav se sada gleda. I opet ulazi u isti problem... Kao takav i dalje ostaje smrtnan kao što je i bio. Kršćanstvo na tom području unosi jednu no-

vost i poslije smrt navješćuje nešto drugo – vječni, neprolazni život. I zato smo naprosto pred drugima pozvani svjedočiti kršćansku vjeru i život, ali istodobno moramo poštivati i onog drugog pokraj sebe.

Crkva o svom djelovanju ad extra progovara i kroz Ad gentes, i vrlo je zanimljivo ovdje primijetiti da se konkretni govor o smrti očituje upravo u onim dokumentima II. vatikanskog koncila koji govore o dimenziji djelovanja Crkve ad extra. Crkva se kao takva trudi naviještati evanđelje svim ljudima, a cilj je da se u Kristu sve preporodi te da u njemu ljudi tvore jednu obitelj i jedan Božji narod.⁷⁴ I u ovom dekretu očituje se koliko Crkva ponovno želi biti bliza svim ljudima na način da s njima dijeli radosti i žalosti, poznaje njihove životne težnje i neizvjesnosti, s njima trpi u smrtnoj stisci.⁷⁵ Smrtna stiska je nešto što u čovjeka unosi nemir jer ne zna što će biti s njime i suočen je u tom trenutku sa vlastitom ograničenošću, ali i neizvjesnošću što će biti nakon tog trenutka. To u čovjeka unosi jedan strah. Upravo je Crkva tu koja donosi preko evanđelja mir i svjetlo⁷⁶ i koja čovjeka ohrabruje da na putu smrti nije sam, nego ga prati Krist – Dobar Pastir.

VIII. Gospodin i vjera

8.1. Gospodin

Na kraju ovoga života ostaju nam Gospodin i vjera u njega, ili kako će reći sveti Pavao Korinćanima, na kraju ostaje samo ljubav

⁷² Usp. NA 1

⁷³ Isto.

⁷⁴ AG 1

⁷⁵ AG 12

⁷⁶ AG 12

(usp. 1 Kor 13, 13). Kada bismo pojmove Gospodin i vjera htjeli razdvojiti, to bi nam teško pošlo za rukom jer Gospodin od nas traži da vjerujemo, jer po vjeri u njega smo spašeni i samo po vjeri u njega događaju se čuda (usp. Mt 9,22; 15,28; Mk 5,34; 10,52; Lk 7,50; 8,25-48; 17,19; 18,42; 22,32).

I dok je GS 18 prošao gotovo sva pitanja koja si čovjek postavlja danas u kontekstu smrti, završava pogledom usmjerenim na Krista koji je svojom smrću oslobodio čovjeka od smrti i obnovio ga u stanju spašenosti.⁷⁷

Isto nam se događa i po pitanju smrti koju je Krist pobijedio svojom smrću u koju se sam ponudio. (usp. Iz 53,12) Upravo je čin Kristove smrti na križu začudio mnoge Njegove učenike. Svi su se razbježali i kao da nisu mogli vjerovati što se to dogodilo sa čovjekom (a uz to predstavljao se i kao Sin Božji) kojemu se sve pokoravalo, a sada visi na križu (usp. Mt 27, 39-44) i kao takav je potpuno bespomoćan. Tu je pala svaka nada i vjera. No, uz križ su Isusov stajale majka njegova, zatim sestra njegove majke, Marija Kleofina, i Marija Magdalena (Iv 19,24) te Isusov ljubljani učenik kojeg je ljubio (Iv 19,26). Dakle, njegovi najbliži. Isto se događa i na našim obredima sprovoda. Uz pokojnika su samo oni koji su mu najbliži, a drugi se odmah razbježe i pokušavaju što prije sve to zaboraviti i vraćaju se svojim svakodnevnim dužnostima i poslovima.

⁷⁷ Usp. GS 18

Gospodin umire na križu. Što se događa nakon Gospodinovog vapaja na križu, ne znamo. Ono što znamo jest to da je Krist i u smrti htio biti solidaran sa čovjekom. I, kako napominje H. U. von Balthasar, ne smije se zaboraviti da među mrtvima nema žive komunikacije. Solidarnost ovdje znači: s drugima biti osamljen⁷⁸ i On zastupnički preuzima na sebe sve to iskustvo. Time se on iskazuje kao jedini koji je, nadilazeći opće iskustvo smrti, premjerio dubinu ponora.⁷⁹ Svakako da nam se oko Gospodinove smrti mogu nametnuti razno-razna pitanja, pa i ono gdje je u cijeloj toj priči bio njegov Otac koji je stvoritelj, davatelj života. Otac Sina u svijet šalje samo sa jednom jedinom svrhom – propter nos hominem et propter nostram salutem – radi nas i radi našega spasenja⁸⁰. Da bi došao u podzemlje, u pakao (kao zadnju posljedicu ljudske slobode), u njega može biti uveden jedino kao mrtvac, na Veliku subotu, a to je ujedno i pretpostavka da bi mrtvi čuli glas Sina Božjega i da bi kao slušatelji mogli živjeti i tako ih priveo u svoje vlasništvo.⁸¹

Kada razmišljamo o Gospodinovoj smrti na križu, ne možemo zaobići Tridentski nauk o istočnom grijehu i o ulasku smrti u svijet zbog tog grijeha.⁸² Gospodin je tu smrt podnio i bez

⁷⁸ Hans Urs von BALTHASAR, *Mysterium paschale. Sveto trodnevlje smrti, pokopa i uskrsnuća našega Spasitelja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., 136

⁷⁹ *Isto*, 139

⁸⁰ Usp. DH 150

⁸¹ Usp. *Mysterium paschale. Sveto trodnevlje smrti, pokopa i uskrsnuća našega Spasitelja*, 146

⁸² Usp. DH 1511: *Tko ne ispovijeda da je Adam,*

obzira na njegovu tjeskobu pred njom, prihvatilo ju je činom potpuna i slobodna podlaganja volji Očevoj. Isusov je posluš primijenio prokletstvo smrti u blagoslov. Sama smrt je i događaj milosti jer u Kristu i po Kristu dobiva novu vrijednost i poprima novo značenje jer za mene je živjeti Krist, a umrijeti dobitak (Fil 1,21). Po vjeri Crkve, umiranje s Kristom započelo je u trenutku našega krštenja jer od tada počinjemo živjeti novim životom.⁸³

Nastavljajući govor o Gospodinovoj smrti na križu, dalje možemo nastaviti sa razmišljanjem J. Ratzingera u djelu Uvod u kršćanstvo⁸⁴ koji primjećuje jednu zanimljivost. Naime, stavlja nam u problem sliku, da u križu gledamo, kao i sv. Anzelmo, samo satisfakciju, no u križu trebamo gledati i činjenicu da to nije samo satisfakcija, nego time Bog pokazuje koliku ljubav ima prema čovjeku. Inicijativa dolazi sa Njegove strane. Križ je izraz Božje ljubavi koja se rasipa i ponizuje da bi spasila čovjeka. Samim činom Gospodinove smrti na križu, on silazi nad pakao⁸⁵

prvi čovjek, nakon što je u raju prekršio Božju zapovijed, odmah izgubio svetost i pravednost u koju je bio postavljen, te da je zbog krivnje takvog prijestupa odmah upao u srdžbu i nemilost Božju, a zbog toga i u smrt, kojom mu se prije toga Bog bio zaprijetio, a sa smrću i u ropstvo pod vlast onoga koji imaše moć smrti, to jest đavla, te se tako čitavi Adam zbog krivnje toga prijestupa dušom i tijelom promijenio na gore, neka bude kažnjen anatemom.

⁸³ Usp. Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenta, *Direktorij o pučkoj pobožnosti i liturgiji; načela i smjernice*, 205

⁸⁴ Josef RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo-predavanja o apostolskom vjerovanju*, 284-294

⁸⁵ Usp. DH 801: ... I konačno jedinorođeni Božji

i time više nema govora o smrti jer je pakao – druga smrt. Stoga umiranje više nije put koji vodi u samoću, nego vrata smrti ostaju otvorena, otkako je u smrti nastanjen život i otkako u njoj prebiva ljubav. Isti autor nastavlja sa razmišljanjem kako je ljubav temelj besmrtnosti, a besmrtnost se svodi jedino na ljubav. A ta tvrdnja, onda, znači i to da onaj koji je ljubio u ime svih – svima izborio besmrtnost. To je upravo smisao one biblijske poruke da je njegovo uskrsnuće naš život.⁸⁶

8.1.1. Gospodin i smrt

Isus je o svojoj smrti razmišljao i nju nagovijestao (usp. Mt 20,18; Mk 10,33). Jedini tko se bojao Njegove smrti bili su apostoli, a neki od njih čak su ga i odvrćali od pomisli na muku ili smrt (usp. Mt 16,22).

Zanimljivo je ovdje primijetiti da je i sam Gospodin imao iskustvo smrti njemu bliske osobe – Lazara. I sam izvještaj o Lazarovoj smrti, odnosno uskrsnuću (usp. Iv 11, 1-46) vrlo je zanimljiv i sam po sebi na nekim mjestima i kontradiktoran. Isus je znao da je Lazar umro te govori o tome da se to moralo dogoditi kako bi učenici povjerovali. No, kada je Gospodin došao u Betaniju, situacija se mijenja. Nalazi se u ulozi onoga koji tješi i nagovještuje budući život, ali i ulozi onoga koji plače za dragom osobom. Na činjenicu njegova plača, drugi mu se podruguju kako je svima pomogao, a sada Lazaru ne može

Sin Isus Krist... on je također za spas ljudskog roda trpio na drvu križa i umro, sišao nad pakao, uskrsnuo od mrtvih...

⁸⁶ Josef RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo-predavanja o apostolskom vjerovanju*, 307

nikako pomoći (kao da se iza ovoga skrivaju i riječi pismoznana ispod Kristova križa: Druge je spasio, sebe ne može spasiti! (Mk 15,31)) Sada pak ponovno dolazi do zaokreta. Gospodin opet ne traži ništa drugo nego samo vjeru i samo tako možemo vidjeti slavu Božju. I događa se čudo. Iako je već bio četvrti dan kako je bio u grobu, Lazar je oživio i mnogi su tada povjerovali u Gospodina.

Iako je sve ono što je unaprijed rečeno u ovom broju, toliko duboko i sadržajno, zadnji dio broja 18 je odgovor na sve ono što je unaprijed bilo rečeno. Traži se vjera u Gospodina i ništa drugo – onda nam ni sama smrt nije zagonetka, niti težimo da si produžimo život ili da nas muči činjenica da nas jednoga dana više neće biti. Ne zaboravimo da je Gospodin taj koji je pravi filozof i koji nas uči pravom umijeću kako se treba živjeti – a sve je sadržano samo u jednoj jedinjoj riječi: ljubav.

8.2. Vjera

Vjera je, uz nadu i ljubav, jedna od stožernih (kardinalnih) kreposti koje su nam potrebne za zdrav vjernički život i ona je dar koji se prima od Gospodina, a za dar, ako ga se i nema, svakako se može moliti. Vjera u današnjem svijetu sve više dolazi u pitanje jer čovjek sve želi dokučiti razumom i ono što se ne može dokučiti razumom, u većini slučajeva se od toga bježi i pripisuje se nečem neobičnom. No, čovjek ni sam nije svjestan koliko mu se život svodi na življenje u međusobnoj vjeri i povjerenju, a tu onda smještamo i Boga.

Danas je došlo vrijeme kada se sve više raspravlja o odnosima vjere i razuma, odnosno

vjere i znanosti. Poneki će reći da se te dvije stvarnosti danas razilaze i da nemaju baš previše veze jedna s drugom. Drugi će pak reći da su te dvije stvarnosti i te kako povezane i da ne mogu jedna bez druge.

Kada danas govorimo o smrti, o njoj postoje različita stajališta i mišljenja. Ako li se prebacimo na kršćanski stav o smrti, nužno dolazimo i do pitanja vjere. Jer vjera – predočena uvjerljivim argumentima – svakom čovjeku koji razmišlja nudi odgovor u njegovoj tjeskobi s obzirom na buduću sudbinu. Ujedno mu pruža mogućnost da u Kristu bude u zajedništvu sa svojom predragom već preminulom braćom time što donosi nadu da su oni već postigli pravi život kod Boga.⁸⁷

Čovjek je danas zaboravio misliti na ove kreposti i u pitanjima smrti. Sada mi na um dolaze i slike sa naših obreda sprovoda koji su svi obojani u crno i rijetko kada kršćanski sprovod održava sliku vjere i nade u konačnu Kristovu pobjedu nad smrću. Sa druge strane, možemo se radovati činjenici da postoji stvarno velik broj vjernika koji tuguju zbog neizbježne smrti voljene im osobe, ali kasnije, kako život ide dalje, vide koliko im vjera u vječni život pomaže i koliko ih tješi da će se jednoga dana naći u nebu sa svim svojim dragim članovima obitelji, rodbinom, prijateljima... Ta jedna nada u vječni život koji čovjek nosi u sebi pokazuje istinitom tvrdnju da je Bog stvorio čovjeka za blaženi cilj onkraj ljudske bijede.⁸⁸

Ne možemo od čovjeka očekivati da sve jednostavno prihvati vjerom i da dalje o nekim stvarnostima ne razmišlja. Naime, vjera i

⁸⁷ GS 18

⁸⁸ GS 18

razum izgledaju poput dvaju krila kojima se ljudski duh uzdiže k promatranju istine. Sam Bog je pak onaj koji je usadio u srca ljudi nastojanje da spoznaju istinu i da najposlije ipak spoznaju i njega kako bi spoznavajući i ljubeći njega prispjeli isto tako k punoj istini o samima sebi.⁸⁹

Ovo poglavlje volio bih zaključiti riječima Vjekoslava Bajsića koji kaže kako je puno toga u ljudskom životu nerazumljivo i neshvatljivo i tako smo upućeni na vjeru s preko koje svoj život povezujemo sa životom Isusa Krista i time se ugrađujemo u njegov život, smrt i uskrsnuće. U svjetlu spoznaje da umiremo Kristu naša smrt prestaje biti samo nekim krajem, nego se pojavljuje kao veliki zadatak, kao sudjelovanje u misteriju Krista, koji je napokon misterij Života.⁹⁰

Zaključak

Kada čovjek malo zastane pred silnom literaturom koja postoji na ovom području, ali i pred znanostima koje se bave sa smrću, čovjek ne zna odakle bi krenuo. Pa, čak i unutar teološke znanosti postoje razna područja sa kojih se može dotaknuti ovo pitanje – biblijske, filozofske, dogmatske, pastoralne...

U ovom radu zaustavili smo se na pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* broj 18, koji progovara o misteriju smrti. Rad je bio koncipiran na taj način da smo pošli od samih

početaka II. vatikanskog koncila, pa preko drugih koncila, da smo mogli vidjeti kako se sama Crkva kroz povijest odnosila prema smrću. Preko poglavlja o ljudskom rastu i sazrijevanju stigli smo i do onog sržnog dijela rada, a to je sam misterij smrti. Naslovi su nam bili rečenice ili dijelovi rečenice preuzeti iz GS 18 koje smo analizirali, a na kraju svakog odlomka uslijedio je kratki zaključak. Čovjek, dok samo pročita ovaj broj, možda neće shvatiti koliku dubinu ima dok ne počinje meditirati rečenicu po rečenicu i na taj način dolazi do vrlo zanimljivih zaključaka i pogleda na život i svijet.

Ovaj broj na osobit je način zanimljiv u povijesti Crkve, odnosno njezinih koncila jer je prvi koji na konkretan, dubok i jednostavan način progovara o misteriju smrti. I dok nam se čini da je cijeli taj broj jedna velika zagonetka na koju ne možemo dobiti odgovor, dobiva se dojam da nam ni II. vatikanski koncil ne pruža nikakve smjernice i odgovore što se tiče pitanja smrti. No, onda pred kraj broja dolazi do jednog obrata kada na scenu dolazi Gospodin koji od nas traži vjeru.

Kršćanin bez Gospodina je kao tijelo bez duše i kršćanin, dok razmišlja o posljednjim stvarima u ovom životu, nikako ne može ne progovoriti o Gospodinu koji je zapravo jedini s nama na tom putu smrti.

U svijet koji ima strah pred smrću i koji u smrti gleda jednu negativnost koja čovjeku sve rastače i oduzima, kršćani su pozvani unijeti nešto novo i originalno. Po Kristovom pashalnom misteriju oslobođeni smo

⁸⁹ IVAN PAVAO II., *Fides et ratio – Vjera i razum*, 5

⁹⁰ Usp. Vjekoslav BAJSIĆ, *Egzistencijalno-psihološki vid smrti* u: *Bogoslovska smotra*, god. 53 (1983.), br. 4, 278

od smrti i ona je kao posljednji čovjekov neprijatelj konačno pobijeđena. Znamo da na tom putu smrti nismo sami, da nas na tom putu čuva i prati Krist – Dobar Pastir. No, na tom putu smrti ipak nam je jedno potrebno, a to je vjera da nas je Krist spasio i otkupio i da nakon ovoga života odlazimo u domovinu na nebesima (usp. Fil 3,20).

Tu vjeru pozvani smo svjedočiti i u ovome svijetu i živjeti u skladu s njom, jer ćemo samo tako moći argumentirano govoriti o onome što vjerujemo i kamo odlazimo nakon trenutka smrti. Ako će na ovom području izostati vjera, nećemo moći svjedočiti, ostati ćemo samo na razini običnih učitelja koje svijet više ne sluša jer njemu su danas potrebni svjedoci koji znaju što hoće te znaju i vjeruju što ih čeka poslije ovog prolaznog svijeta.⁹¹ I samo ako ćemo imati vjere prema Gospodinu i ljubavi prema bližnjemu, moći ćemo zajedno sa svetim Pavlom klicati: Gdje je, smrti, pobjeda tvoja? Gdje je, smrti, žalac tvoj? (1 Kor 15,55)

⁹¹ Usp. PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi* – apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000., br. 41

■ ■ ■

Literatura

- 1) Gisueppe ALBERIGO, *Kratka povijest Drugoga vatikanskog koncila (1959.-1965.)*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.
- 2) Hans Urs von BALTHASAR, *Mysterium paschale. Sveto trodnevlje smrti, pokopa i uskrsnuća našega Spasitelja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.
- 3) *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta*, skupina autora, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.
- 4) Benedikt XVI., *Spe Salvi – enciklika vrhovnog svećenika biskupima, prezbiterima i đakonima, zavjetovanim osobama i svim vjernicima laicima o kršćanskoj nadi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.
- 5) *Bogoslovska smotra*, god. 53 (1983.), br. 4 – Vjekoslav BAJSIĆ, *Egzistencijalno-psihološki vid smrti (270.-278.)*
- Ante KUSIĆ, *Smrt. Kulturno-antropološki pregled (256.-269.)*
- Adalbert REBIĆ, *Smrt. Pitanje (329.-326.)*
- 6) Joseph COLOMB, *Kateheza životnih dobi*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1996.
- 7) Heinrich DENZINGER, Peter HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, UPT, Đakovo, 2002.
- 8) *Drugi vatikanski koncil – Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, veljača 2008.
- 9) Ivan FUČEK, *Moralno-duhovni život*, svezak VII, *Život-smrt*, Verbum, Split, 2008.
- 10) Josip GRBAC, *Graditelji kraljevstva – teologija rada II. vatikanskog sabora*, Rijeka, 1996.
- 11) Joseph HOLZNER, *Pavao-život i poslanice*, Verbum, Split, 2008.

- 12) IVAN PAVAO II., Obiteljska zajednica, apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997
- 13) IVAN PAVAO II., Fides et ratio, enciklika svim biskupima Katoličke crkve o odnosu vjere i razuma, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.
- 14) Hubert JEDIN, Crkveni sabori – kratka povijest, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997.
- 15) Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenta, Direktorij o pučkoj pobožnosti i liturgiji; načela i smjernice, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.
- 16) Leksikon temeljnih religijskih pojmova: židovstvo, kršćanstvo, islam, Prometej, Zagreb, 2005.
- 17) Tonči MATULIĆ, Pobačaj-drama savjesti, Centar za bioetiku FTDI, Zagreb, 1977., 41
- 18) William H. MASTERS, Virginia E. JOHNSON, Robert C. KOLDONY, Ljudska seksualnost, Naklada Slap, 2006.
- 19) Medicinska enciklopedija I, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1967.
- 20) Medicinska enciklopedija – drugi dopunski svezak, Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1986.
- 21) Medicinski leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1990.
- 22) Raymond MOODY, Svjetlost s onu stranu života – nova istraživanja autora knjige `Život poslije života`, Prosvjeta, Zagreb, 1989.
- 23) Opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga, Pro lexis d.o.o. i Večernji list, Zagreb, 2007.
- 24) Pastoralna teologija liturgijskih slavlja, ur. Josef GELINEAU, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1973.
- 25) PAVAO VI., Humane vitae, enciklika o ispravnoj regulaciji poroda, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997.
- 26) PAVAO VI., Evangelii nuntiandi – apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000.
- 27) Papinsko vijeće Iustitia et pax, Kompendij socijalnog nauka Crkve, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005.
- 28) Joseph RATZINGER, Uvod u kršćanstvo-predavanja o apostolskom vjerovanju, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, svibanj 2007.
- 29) Joseph RATZINGER, Prvo zasjedanje Drugoga vatikanskog koncila. Osvrt., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.
- 30) Rimski obrednik obnovljen prema odluci svetog ekumenskog sabora II vatikanskog a proglašen vlašću pape Pavla VI, Red sprovoda, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992.
- 31) Victor SION, Živjeti sadašnji trenutak, Verbum, Split, 2008.
- 32) Tomislav Janko ŠAGI-BUNIĆ, Ali drugog puta nema. Uvod u misao drugog vatikanskog koncila, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972.
- 33) Internet stranice: <http://www.mojezdravlje.net>; <http://www.vecernji.hr>; <http://www.indeks.hr>; <http://www.vecernji.hr>